

Türkiye’de yaşlılığın geleceği

İhsan Çapcıoğlu* & Ahmed Hamza Alpay**

Öz

Yaşlanma deneyimi, kişi ve mekân arasında sürekli bir uzlaşma içeren anlam dünyalarında gerçekleşir. Bu anlam dünyaları, amaçlarını gerçekleştirmede her zaman başarılı değilse de amaçlı olduğunu düşündüğümüz insani faaliyetlerle harekete geçirilir. Günümüz toplumlarında yaşlı yetişkin sayısının giderek artması, özellikle kentsel mekânlarda, yaşlıların seyahat davranışları ile sosyal hareketliliğini etkileyen zorlukları anlamayı gerektirmektedir. Toplumsal faaliyetler, ilerleyen yaşlarda, özellikle göze çarpan bir dizi mekanizma yoluyla, fiziksel ve psikolojik refahı desteklemektedir. Ülkemizde sağlık hizmetleri ile sosyal hizmetlerin gelişmesi yaşam beklentisini yükseltmekte, bunun sonucunda yaşlı nüfusumuzun genel nüfusumuza oranı hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu çerçevede yaşlı nüfusun çoklu ihtiyaçlarının bütüncül bir yaklaşımla karşılanması giderek daha önemli hâle gelmektedir. Yaşlılar açısından yüksek risk faktörü olarak değerlendirilen yoksulluk, 75 yaş ve üstü bir yaşta olmak, kadın olmak, dul olmak, yalnız yaşamak, eğitim düzeyi düşük olmak gibi, genellikle, benzer nitelikteki kronik durumlarla başa çıkmaya yönelik sosyal politikaların ivedilikle üretilmesi gerekmektedir. Yaşlıların sağlığı; gelir, sosyal faaliyetler vb. konulardaki değişimlere ve büyük ölçüde aile üyelerinden gelen desteğe bağlıdır. Bu durumda aile; bireysel, duygusal, sosyal ve ekonomik destek sağlar. Yaşlı bakımı, yaşlı bireylere özgü özel gereksinimlerin karşılanmasıdır. Geleneksel toplumda yaşlı bakımı, aile üyelerinin sorumluluğundaydı ve geniş aile ortamında sağlanırdı. Modern toplumlarda ise devlet veya hayır kurumları tarafından sunulmaktadır. Bu çalışmada, hızla yaşlanan ülkemiz nüfusunun gerçekliğinden hareketle, yaşlılık olgusu; sosyal, çevresel ve psikolojik dinamikleriyle incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, yaşlanma, aktif yaşlanma, yaşam kalitesi, Türkiye

The future of old age in Turkey

Abstract

The ageing experience occurs within worlds of meaning involving an ongoing negotiation between person and place. These worlds of meaning are catalysed by human activity, which we assume is purposeful if not consistently successful in achieving its intentions. The increasing number of older adults in today’s societies, especially in urban spaces, understand the difficulties affecting the elderly’s travel behaviour and social mobility. Social activities contribute to physical and psychological well-being at later ages through a number of particularly remarkable means. The development of health services and social services raises life expectancy in our country, leading to a rapid increase in the proportion of our elderly population to our general population. In this context, it is becoming more critical to address the multiple needs of the elderly population with a holistic approach. Many of the same characteristics that put older people at risk for disabling chronic conditions (e.g., being poor, 75 years and older, female, living alone because of widowhood, having less than a high school education) also increase the likelihood that their environments will be environmentally deficient. The health of the elderly depends on income, changes in social activities and support from family members. In aged care, the government or charities in modern societies provide the unique needs of older people. In this study, the phenomenon of old age, based on the reality of the rapidly ageing population of our country, is examined with its social, environmental, and psychological dynamics.

Keywords: Old age, aging, active aging, life quality, Turkey

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, E-posta: ihsanapcioglu@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-4796-5232

** Dr., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, E-posta: ahmedhamza0606@outlook.com, ORCID ID: 0000-0002-8781-6939

Giriş

OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye, yaşam beklentisi bakımından artış gösteren ülkelerdendir. Türkiye’de beklenen yaşam süresinin 1990 itibariyle 64,2; 2000 itibariyle 70; 2018 itibariyle ise 76 yıl olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ülkemiz nüfusunda 65 ve üstü yaş grubu bireylerin oranı %8,8; bu oranın nüfus olarak karşılığı ise 7.186.204 kişidir. Türkiye’de yaşlı nüfus 2023 itibariyle 8.600.000 kişi; 2050 itibariyle ise 19.442.000 kişi olarak öngörülmektedir. Dünya’da 60 yaş ve üzeri nüfusun 2030 yılında 1,4 milyara, Türkiye’de ise 15 milyona ulaşacağı; genel nüfus içindeki oranının katlanarak Dünya’da %32’ye, Türkiye’de ise %16’ya yükseleceği; yaşlı nüfusun genç nüfusu sayıca geçeceği ve bu yükselişten gelişmekte olan ülkelerin önemli ölçüde etkileneceği kaydedilmektedir. Sosyal hizmetler ile sağlık hizmetlerinin gelişmesi, ülkemizde yaşam beklentisini yükseltmekte; bunun sonucunda yaşlı nüfusumuzun genel nüfusumuza oranı hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu çerçevede, ülkemizde yaşlı nüfusun çoklu ihtiyaçlarının bütüncül bir yaklaşımla karşılanması giderek daha önemli hâle gelmektedir. Çünkü “nüfus bilimsel” açıdan toplumlar sınıflandırıldığında, bir ülkede yaşlı nüfusun genel nüfusa oranının %7-%10 arasında gerçekleşmesi “yaşlı toplumu”; %10’u aşması ise, “ileri yaşlı toplumu” ifade etmektedir. Mevcut sınıflandırma -öngörüler çerçevesinde- 5 yıllık süreçten sonra Türkiye’nin “yaşlı toplum” sınıfından “ileri yaşlı topluma” evrileceğini göstermekte ve yaşlılık olgusunun önemini daha iyi kavramamızı gerektirmektedir (Çapcıoğlu & Alpay, 2019, s. 676-677).

1. Araştırmanın problemi, amacı ve yöntemi

Kronolojik yaş tanımlaması, yaşlanma sürecinin niteliğine ilişkin yeterli veriyi sağlamadığı için gerontoloji literatüründe yaşlılığın sadece kronolojik olarak ele alınmaması gerektiğini belirten pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu nedenle yaşlılığın anlaşılması, biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel bağlamların birlikte ele alınmasıyla mümkündür (Aközer vd., 2011, s. 104). Esasen dünyada yaşlılık yeni bir olgu değildir. Ancak gün geçtikçe bu olgunun yeni sorunlar ve yeni hizmet modelleri ihtiyacı ile karşımıza çıktığı görülmektedir. Yaşlanma sürecinde tüm ülkeler artan ekonomik ve sosyal talepler ile yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Değişen dünya koşulları, gelişen sağlık sistemi, kültürel ve toplumsal değişimler ile birlikte yaşlılık ve yaşlılığa ilişkin konular, yaşlılara yönelik hizmetlerin gündemini belirlemeye başlamıştır. Yaşlılık döneminde ihtiyaçların ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasındaki güçlükler, demans, alzheimer gibi hastalıkların sıklıkla ortaya çıkması gibi nedenlerle bu dönem çoğu zaman bireyler için başa çıkılması ve yönetilmesi zor bir sürece karşılık gelmektedir (sbb.gov.tr, 2021, s. 2).

Türkiye’de ilk nüfus sayımı 1927 yılında Cumhuriyetin ilanından dört yıl sonra yapılmıştır. Bu sayımda Türkiye’nin nüfusu 13,6 milyon olarak bulunmuştur. Cumhuriyet öncesi dönemde uzun süren savaşlar, ölümler, göçler ve kayıplar nedeniyle ülke nüfusu önemli ölçüde azalmıştır. Nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımı, model bir nüfus yapısından anlamlı ölçüde farklılaşmıştır. Söz konusu farklılık, özellikle 15-49 yaş grubundaki kadınların, erkeklere göre (800.000) fazlalığı ve çocuk/kadın oranlarının düşüklüğü olarak ortaya çıkmıştır. Salgın ve bulaşıcı hastalıklar nedeniyle yetişkin ölüm hızı artmış, diğer yandan bebek ve çocuk ölümleri çok yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. Bu nedenle, sağlıklı bir neslin sayısının artırılması, yetiştirilmesi ve sürdürülmesi Cumhuriyetin ilk yıllarında önem verilen bir politika olmuştur. 1935 yılında %41,4 olan 0-14 yaş grubunun oranı 2000’li yıllarda %29,8’e düşerken, nüfus içinde yaşlı bireylerin oranı aynı yıl içinde %5,7’ye yükselmiştir. Nüfus içinde yaş yapısının değişerek, çocukların ve gençlerin oranının azalması ve yaşlı insanların (60+ veya 65+) oranının artması nüfusun yaşlanması olarak kendini göstermiştir. 20. yüzyıl dünya nüfusunun yaş yapısında oluşan değişim bakımından insanlık tarihinde bir dönüm noktası olmuş ve yaşlı nüfus özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem dünyada hem de Türkiye’de dikkat çekici oranlarda artmıştır (sbb.gov.tr, 2021, s. 8-9).

Araştırılan konu ile ilgili literatür taramasını da içeren doküman analizi, makalemizde belgelerin sistematikleştirilmesinde zaman ve diğer kaynaklarda tasarruf sağlarken; incelenen olgu ve olayların da önem sırasının oluşturulmasını, veri kaynaklarının tasnif edilmesini ve yeni veri setleri oluşturulmasını da kolaylaştırmıştır (Baltacı, 2019, s. 376). Bu çerçevede araştırmanın problemi belirlenirken önem ve analiz ölçütleri dikkate alınmıştır. Problemin belirlenmesi, diğer aşamaları doğrudan etkileyeceği için öncelikle ön araştırma yapılmıştır. Araştırmacılar olarak kendi deneyimlerimizi de göz önünde bulundurularak (Karataş, 2017, s. 74), Türkiye’de yaşlılığın geleceğine ilişkin tespit ve öneriler araştırmanın temel problemini oluşturmuştur. Yaşlanma olgusu, süreci, dünyada ve Türkiye’de yaşlıların algılanan toplumsal profili, Türkiye’de yaşlılık çalışmalarına ilişkin farkındalık ve tutumlar araştırmanın alt problemleri olarak analiz edilmiştir. Esasen yaşlılık sorunlarını, içerisinde geliştiği değerler sisteminden bağımsız olarak analiz etmek, tikel durumlara egemen olan ilişkiler ağını kendi doğal ortamında yorumlamaya veya bunların anlamlarını ortaya çıkarmaya çalışmaktır (Karataş, 2017, s. 71). İnsanların yaşlılığa ilişkin olay ve olgular karşısında tutum ve davranışlarının arkasında yatan nedenlerin neler olduğu, kişi ve toplumların gerek birbirlerinden gerekse çevrelerinde olup bitenlerden nasıl etkilendiği, konuyla ilgili gelecekte karşılaştırmalı yöntemsel analiz çalışmalarının gerekliliğini de ortaya koymaktadır (Baltacı, 2019, s. 382-383).

Sosyal hizmet uzmanlarından ekonomistlere, gerontologlardan kent planlamacılarına, sosyologlardan siyaset bilimcilere kadar birçok alandaki uzman, konuyla yakından ilgilenecek kendi bağlamında yaşlılık olgusuna ilişkin çözümlemelerde bulunmaktadır (Şentürk, 2018, s. 171). İç ve dış göçler çekirdek ailenin yapısında dönüşüme yol açmış, kadınların iş gücüne katılımını artırmıştır. Türkiye’deki ekonomik problemler; konutların küçülmesi, nüfus artışının hızlanması, sağlık sorunlarının artması ve kuşaklararası iletişim eksikliği, evde bakım hizmetlerini zorlaştırmaktadır. Bu durum karşısında yaşlılar, kendi ihtiyaçlarına yanıt verecek uygun ortamlardan uzaklaşmakta ve aile ortamlarının dışında yer alan işlevsel yapılardan olan huzurevlerinde kalmaktadırlar. Yaşlı bireyler için riskli faktörlerden; 75 yaş üstünde olmak, dul olmak, yoksul olmak, kadın olmak, eğitim seviyesi düşük olmak ve yalnız yaşamak gibi çoğunlukla benzer nitelikte olan ve kronikleşen sorunlarla baş etmek için ivedilikle toplumsal politikalar üretilmelidir. Bu makalede; yaşlanma olgusunun toplumsal, psikolojik ve çevreyle ilgili dinamikleri, hızla yaşlanmakta olan ülkemizin gerçekliğinde ortaya konulmakta ve değerlendirilmektedir.

2. Toplumsal bir olgu olarak yaşlılık ve yaşlanma süreci

Yaşlanma, yaşam boyu süren bir deneyimdir (Arun, 2018a, s. 14). Hayatı boyunca “varlığını anlamlı kılma” çabasında olan birey hem yetişkinlik hem de yaşlılık dönemlerinde, farkındalığı yüksek anlamlı bir hayat arayışında olacaktır. Hayata anlam katmak; toplumsal yönden faydalı işler yaparak, çevredeki insanlar için öğretici ve örnek davranışlar ortaya koymakla mümkündür. Hayata anlam katmanın diğer bir yolu da “bir işi başarma” ve “işinde üretkenlik/verimlilik” konusunda gayret göstermektir. Bireylerin diğer insanlarla ilişkileri gerek kendisinde gerekse ilişki kurduğu insanlarda karşılıklı memnuniyet oluşturacak seviyede gerçekleşmelidir. Bu bağlamda, yaşlıların toplumsal ilişkileri henüz yaşlanma dönemine ulaşmadan düzenlenmelidir. Çünkü insan, daima diğer insanların sohbetine, kendisiyle kurduğu iletişime ihtiyaç duymakta ve bu durum yaşlanma sürecinde daha da belirgin hâle gelmektedir (Baran, 2011, s. 2).

İnsanın kendi gerçekliğini çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek amacıyla geliştirdiği bilgi üretme yolları (Karataş, 2017, s. 71); aile ve toplum, yaşlı bireylerin korunması, bakımı ve desteklenmesinde kilit rol oynamaktadır (Aközer vd., 2011, s. 107). Bu kapsamda değerlendirildiğinde yaşlanma, tüm toplumlarda demografik geçişin bir sonucu olarak kaçınılmaz ve geri dönüşü olmayan bir

değişim sürecidir (Kaur vd., 2015, s. 1049). Dünya çapında bir taraftan doğum oranları azalırken diğer taraftan yaşam süresinin uzaması (Aydemir & Kılıç, 2017, s. 19), tıp alanındaki gelişmelerle birlikte değerlendirildiğinde; ölüm hızında düşüşe, yaş ortalamasında ise artışa neden olmaktadır. Yaşlı nüfus da bu durumla bağlantılı şekilde artmaktadır. Çağdaş toplumlarda yaşam beklentilerinin değişmesiyle eğitim maliyetleri artmış ve bu durum çocuk sayısında azalmaya neden olduğundan yaşlanan nüfus da artmıştır (Arslan, 2009, s. 113).

Tibben sağlıklı kategorisinde yer alan yaşlılar, iyi bir aile desteğine sahip kişiler olarak algılanmaktadır. Bunun nedeni, sağlıklı yaşlıların günlük aktivitelerini başkalarının yardımı olmaksızın gerçekleştirebilmeleridir (Kaur vd., 2015, s. 1052). Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve toplumsal bakımdan esenlik durumu olarak tanımlanan sağlığın; bilinen evrensel tanımı dikkate alındığında, özellikle sosyal iyilik hâlinin sağlanması ve sürdürülmesi için toplumsal belirleyicilerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Sağlığın belirleyicileri ifadesi ile; beslenme, barınma, sosyoekonomik koşullar, toplumsal değerler, kültür ve toplumsal cinsiyet gibi faktörler kastedilmektedir. Söz konusu koşullardan herhangi birinin eksikliğinde sağlıklı olma hâlinin sürdürülmesi mümkün olmayabilir. Kırılganlığın arttığı yaşlılık döneminde, bu tür olumsuzlukların bireyi daha çok etkilediği bilinmektedir. Sosyal sağlığın sürdürülmesi için son dönemlerde daha çok gündemde olan bir konu da yaşlı bireylerin toplumsal ilişkilerini sürdürdükleri ve geliştirdikleri ortamların varlığının önemi olmuştur. Sosyal sağlığın fiziksel ve ruhsal sağlık için destekleyici rolü olduğu literatürde yaygın olarak kabul edilmektedir. Zihinsel/mental sağlığın korunması için egzersizlerin ve bilişsel işlevlerin sürekliliği önerilmektedir. Ayrıca bu yolla Alzheimer gibi demans tiplerinin önlenmesine ilişkin veriler de bulunmaktadır (Aslan vd., 2018, s. 40).

Yaş almayla birlikte algılama, dikkatsizlik, geliştirici yeteneklerde azalma ve düşünmede yavaşlama gibi değişimlere bağlı olarak (Top vd., 2010, s. 15) beden sağlığıyla ruh sağlığı arasındaki ilişki ortaya konulmuş (Horozcu, 2010, s. 225) ve kronik hastalıkların tehdit edici yönleri uzun süreli koruma ve gözlem gerektirdiğinden, bireylerin temel aktivitelerini oldukça etkilemiştir. Bireylerin ileri yaşlardaki bakımlara muhtaçlığı, yaşam denetimlerini kaybetmelerine ve ruhsal problemlere sebep olabilmektedir (Gürsu & Ay, 2018, s. 1187). Yaşlıların sağlığı; gelir, sosyal faaliyetler vb. konulardaki değişimlere ve büyük ölçüde aile üyelerinden gelen desteğe bağlıdır. Bu durumda aile; bireysel, duygusal, sosyal ve ekonomik destek sağlar (Kaur vd., 2015, s. 1050).

Öte yandan eşin ya da aile yakınlarının kaybı, yaşlıların sosyal iletişim ağının daralmasına, sosyal izolasyona, zihinsel ve fiziksel sağlıklarının bozulmasına neden olmaktadır. Ayrıca bazı toplumlarda yaşlı dul kadınlar toplumdan dışlanabilmekte, böylece informel ilişki ağları kısıtlanmaktadır. Yaşlıların tek başına kalmaları; düşük sosyoekonomik düzey ve eğitim düzeyi ile birlikte, şiddete ve istismara maruz kalma, hatta ölüm riskini ve kırılganlıklarını artırmaktadır (Yıldırım vd., 2018, s. 3144). Bu süreçte yaşlılara ve ailelerine sosyal bakım ve sağlık desteğinin sağlanması, her zamankinden daha önemli hâle gelmektedir (Özmete, 2016, s. 244). Zira yaşlanma yalnızca yaş almakta olan bireylerin değil, yaşlılarla bağlantılı olanların ve yaşlanacak insanların tümü için bir sorun alanıdır (Esendemir, 2016, s. 424). Bu nedenle, yaşlı bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlıklarına yönelik kaygılarının değerlendirilerek gerekli bakımın verilmesi; kaygılarının azalmasını ve öz yaşamları üzerindeki kontrolü sürdürmelerini sağlayacaktır (Mersin vd., 2018, s. 145).

Değişen ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel koşullar; geçmişten daha iyi, konforlu ve tatmin edici yaşam koşullarını elde etmiş yaşlı birey ile ayrımcılığa maruz kalan yaşlının aynı toplumda bir arada bulunmasını beraberinde getirmektedir. Sürekli eğitim olanaklarının arttığı, bilginin ve bilmenin değerli kabul edildiği, dijital devrimle akıllı üretime geçildiği, hızlı değişim ve dönüşümlerin yapıllaştığı günümüz toplumunda yaşlılar, geçmişte olmadığı kadar dışlanmakta ve ayrımcılığın çeşitli türlerine maruz kalmaktadır (Şentürk, 2018, s. 202). Esasen yaşlı bireylerde “yaşam doyumu” veya “yaşam kalitesi” kavramlarının öne çıkmasıyla birlikte,

dünya nüfusunun yaşlanmasına ilişkin farkındalık daha da artmıştır. Bu konudaki çalışmalar yaşlı bireylerdeki depresyon, günlük yaşam aktiviteleri, maddi durum, kadın olma, sosyal destek gibi değişkenlere dikkat çekerek; yaşam doyumu ve kalitesi üzerindeki etkilere odaklanmıştır. Özellikle ülkemizdeki çalışmalarda; yaşam kalitesi, işlevsellik ve performans arasında gerçekleşen etkileşimlerden hangisinin yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin daha güçlü olduğu tam olarak bilinmemektedir (Kankaya & Karadakovan, 2017, s. 22).

Yaşlı bakımı, yaşlı bireylere özgü özel gereksinimlerin karşılanmasıdır. Geleneksel olarak yaşlı bakımı, aile üyelerinin sorumluluğundaydı ve geniş aile ortamında sağlanırdı. Modern toplumlarda ise devlet veya hayır kurumları tarafından sunulmaktadır (Kaur vd., 2015, s. 1050). Bu nedenle, gelecekte yapılacak çalışmalarda, toplumsal yaş alma kavramını öne çıkartarak; yaşlı bireyin kendisini algılaması, toplumda aktifleşmesi ve sosyal uyum becerisi, toplum tarafından değerlendirilerek gerek yerelde gerekse ulusal bazda yaşlıların esenliği alanında sunulan hizmetlerin ve sorunların tespiti ile çözüm yolları üzerinde odaklanılmalıdır (Kurt vd., 2010, s. 33).

3. Türkiye’de yaşlılık ve yaşlı bireylerin toplumsal profili

1980’lerin başlarından itibaren yaşlanma hakkındaki bilginin, bu alandaki politikaları nasıl etkilediğinin anlaşılmasına ilişkin konular, eleştirel gerontolojinin ilgi alanları arasında yer almıştır. Bu çerçevede eleştirel gerontolojinin temel iddialarından biri; ana akım gerontolojik araştırmaların, yaşlılıkla bağlantılı “sorunların” ekonomik ve politik inşasında yer aldığıdır (Lassen & Moreira, 2014, s. 33). Bireylerin yaşlılık olgusuyla karşılaşması yalnızca gelişmiş ülkelere özgü olmayıp aynı zamanda gelişmekte olan ülkeleri de kapsayan toplumsal bir gerçekliktir. Bu kapsamda, yaşlanma sorunlarının etkisi, gelişmiş ülkelerle birlikte, ülkemizdeki yaşlı bireylere çevrilmiş olan incelemelerde de kendisini hissettirmiştir (Çapcıoğlu & Bilgin, 2011, s. 104). Türkiye’de yaşlılık sosyolojisi, hızla yaşlanmakta olan nüfusu ile sosyoloji bilimi içerisinde giderek önem kazanan alt dallardan biridir. Türkiye’de bilhassa 2000’li yıllardan sonra, alana özgü çalışmaların artması, yaşlılık sosyolojisinin yakın gelecekte daha da önem kazanacağına habercisi olarak değerlendirilebilir. Sosyolojinin, yaşlanma olgusuna yaklaşımda sunduğu çok yönlü bakış açısı; yalnızca bu alanda yapılan çalışmalara değil, aynı zamanda sosyal bilimler alanındaki diğer çalışmalara da kuramsal olarak referans sağlama potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, uygulamalı çalışmalar yoluyla, konuya ilişkin literatürün kuramsal olarak geliştirilmeye ihtiyacı olduğu da bir gerçektir (Erol, 2016, s. 165).

Eleştirel gerontologlar; gerontolojik açıdan bilgilendirilmiş siyasi kurumların tarihsel üretim tarzlarını meşrulaştırarak yeniden ürettiğini ve yaşlı bireylerin fırsat ve kapasitelerinin yaşlanma süreçleriyle ilgili uzman görüşleri tarafından şekillendirildiğini savunmaktadır. Bu, bürokratik standartların, emeklilik sistemleri ve “yaşlılık” hizmetleri gibi politika araçlarının, yaşlılığın tasarımı ve yaşlılığa yönelik beklentileri oluşturduğu anlamına gelir (Lassen & Moreira, 2014, s. 33-34). Konuyla ilgili çalışmalara bir başlangıç oluşturması bakımından ülkemizde yaşlanmaya ilişkin algılar; *olumlu yaşlanma* ve *olumsuz yaşlanma* şeklinde başlıca iki kategoride tanımlanabilir. Böyle bir algının yaşlı bireylerin, yaşlılığa ve hayata bakışında etkili olması kaçınılmazdır. Bu durumda *olumlu yaşlanma algısıyla*; olgun, aktif, sağlıklı, kendi kendine yeten, bağımsız ve kimseye muhtaçlık göstermeyen yaşlılar kastedilmektedir. *Olumsuz yaşlanma algısıyla* ise; kendi kendine yetemeyen ve bakıma muhtaç olan, ileri yaştaki yaşlılara işaret edilmektedir (Müftüler, 2018, s. 95).

Sosyal bilimler alanında yapılacak çalışmaların, olay ve olguların toplumsal bağlamından uzak ele alınması düşünülemez. Bu nedenle bugünün yetişkin ve yaşlılarının dünya algılarına ve yaşam reflekslerine yön veren gelişmelere göz atmakta yarar vardır. Bugünün 65 yaş ve üstü bireylerinin çocukluk yılları 1950’li yıllardır. Bu dönemde I. ve II. Dünya Savaşları, Kurtuluş Savaşı gibi büyük savaş yıllarının ardından nüfus artırma politikaları ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’nün halk sağlığı uygulamaları devreye girmiş ve nüfus hızla

artmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 1945'te 18.790.174 olan Türkiye nüfusu 1960'a kadar yaklaşık %44 artarak 27.064.763'e yükselmiş ve bu nüfusun %55,2'lik kısmını 15-65 yaş aralığındaki aktif çalışma çağındaki kişiler oluşturmuştur. 1945-60 yılları arasındaki yüksek genç nüfus oranı, son yıllarda ülkemizdeki yaşlı nüfus oranındaki artışın da sebebidir (Dağlı, 2018, s. 25). Türkiye'nin demografik göstergelerindeki yükseliş eğilimi, yaşlılık çalışmalarına yönelik ilgiyi her geçen gün artırmaktadır. Öyle ki 2013 yılı itibariyle yaşlı nüfusumuzun genel nüfusa oranı %7,7 oranında gerçekleşmişken; 2017 yılında %8,5'e yükselmiş, 2023 yılı itibariyle de %10,5 olarak öngörülmüştür (Çapcıoğlu & Alpay, 2019, s. 676-677).

Türkiye'de özellikle 1950'li yıllardan itibaren kırdan kente göç süreci ivme kazanmış; kırsal kesimin yaş yapısını değiştirmiştir. Göç sonrası kent nüfusu artmış, kırsal kesimin ekonomik kaynağı olan tarımla uğraşan kişi sayısı azalmıştır. Tarımda makinalaşmanın hızlanması, kentlerin teknoloji, ulaşım ve altyapı olanaklarındaki ilerlemeler nedeni ile kırsal alandan kente göç hareketi giderek artmıştır. Özellikle toprak mülkiyeti olmayan geçimlik üreticiler de kırsal alandan kente göç etmişlerdir. Buna rağmen kırsal alanda yaşlıların oranı yüksektir. Ancak yaşlıları da içeren kent nüfusu günümüzde kırsal nüfusa göre daha yüksek oranda olduğu için farklı yaş gruplarına (çocuk, yetişkin yaşlı gibi) yönelik pek çok hizmet kentte yaşayan nüfusa göre planlanmaktadır (Yıldırım vd., 2018, s. 3142). Bu planlama belirli gündelik pratiklerin mevcut biçimlerine yöneliktir (Lassen & Moreira, 2014, s. 44).

Sosyal yaşlanmada önümüzdeki yıllar itibariyle bakım muhtaçlığındaki yaşlı sayısının hızla artacağı öngörülmektedir. 2050 yılında 100 milyon olması beklenen nüfusumuzun %30'unun 60 yaş ve üstü kişilerden oluşacağı Dünya Sağlık Örgütü verilerince teyit edilmektedir. Bu kişiler arasında mutlak engellilerin, günlük hayatlarında bakım ve yardım ihtiyacı olanların ve kronik hastaların fazlaca yer alacağı öngörülmektedir. Zira deneysel veriler analiz edildiğinde; yaşlılık döneminde bakıma muhtaçlık ve engelliliğin arttığı, bununla birlikte çok sayıda bireyin yaşlanma döneminden önce bakım muhtaçlığı ve sağlık sorunları yaşadığı anlaşılmaktadır (Tufan & Yazıcı, 2009, s. 49). Yaşlılığın tamamen ortadan kaldırılması bir yanılısamadır. Bununla birlikte, politika belgeleri uygulamada müdahale için somut önlemleri tarif ederken, kullanılan belirsiz dil ve kapsamlı yaklaşımla; yaşlanmanın bir politika rüyasından daha fazlası olması için çok önemli bir stratejiye ihtiyaç vardır. Bu strateji ise yerel adaptasyondur (Lassen & Moreira, 2014, s. 44).

İş gücüne katılımı az sayıda gerçekleşen yaşlı nüfus, çoğu zaman da ekonomik faaliyetlerde bulunmayan grupları oluşturmaktadır. Yaşlı nüfusa sahip olan ülkelerin, iş gücü piyasasındaki çalışan sayısı azalırken, yaşlanmış iş gücünün düşük verimliliği de iş gücünün toplamdaki arzına negatif etkide bulunmaktadır. Nüfusun yaşlanması; demografik değişime bağlı olarak, kamu tasarruflarının düşmesini, emeklilik ücretlerinin ve sağlık harcamalarının ciddi oranlarda artışını beraberinde getirmektedir. 65 yaş ve üstündeki gruplarda beklenen hızlı artışların, ilerleyen süreçte, sosyal güvenlik sistemlerinin karşılaştığı önemli tehditleri ortaya çıkarması beklenmektedir (Ak, 2016, s. 1022). Eğer yaşlılığın kavramsal ve fizyolojik koordinatları gerçekten belirlenmemişse, bu durumda yaşlılıktan geriye kalan nedir? Yaşlılığı ileri yaş dönemiyle ilişkilendirmenin potansiyelleri ve yaşlanma politikalarının etkileri vurgulanmış olsa da yaşamın son dönemi her zaman kendine özgü önlemler, politikalar ve uygulamalar gerektirmektedir (Lassen & Moreira, 2014, s. 44).

İnsan hayatında yaşlanma ve bununla bağlantılı olarak yaşamın bir gün sona erecek olması kaçınılmaz olduğu halde, bireyin yaşlanmanın kendi başına değil, sadece başkalarının başına geleceğine ilişkin güçlü içsel inancı, yüksek anomi potansiyeline ev sahipliği yapmaktadır. Bu durum, bir taraftan bireyin kaçınılmaz olarak yaşlanmasına, diğer taraftan ise toplumun ana akım yapılarından ve inançlarından uzaklaşmasına yol açmaktadır (Mowat, 2005, s. 9). Bir toplumun yaşlanma sürecine hazırlıksız yakalanması; sağlık, bakım, eğitim, iş ve istihdam, sosyal ilişkiler gibi birçok açıdan sorunlar yaşamasına yol açabilir. Dolayısıyla içinde

bulduğumuz yüzyılda Türkiye için risk faktörü nüfusun yaşlanması değil, yeterli düzeyde gelir artışına sahip olmadan yaşlanmasıdır. Türkiye, dünyada hızla yaş almakta olan ülkeler arasında yer aldığından, yaşadığı bu hızlı dönüşüme ayak uyduracak biçimde kalkınma sürecini tamamlamak zorundadır (Arun, 2018b, s. 24-25). Çünkü toplumsal yapıda, yaşlılara her zaman bir denge unsuru ve deneyim kaynağı olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla yaşlı bireylerin yaşam doyumundaki etkenlerin belirlenmesi, özellikle onların topluma kazandırılmaları, sağlıklarını geliştirici ve koruyucu davranışlar sergilemeleri ve kişisel refahları bakımından önemlidir (Özer & Karabulut, 2003, s. 72).

Yaşlıların yaşam kalitesi, yaşlanan bir topluma doğru demografik dönüşüm ile ilgilidir (Kaur vd., 2015, s. 1049). Modern dönem, teknoloji ve tıp alanındaki gelişmelerden hareketle; sosyal hayatın dönüştüğü, yaşlı bireylere yönelik düşüncelerin ve tutumların değişime uğradığı bir zaman dilimi olmuştur. Söz konusu dönüşüm sürecinde, sağlıklı ve bilinçli beslenmeye bağlı koşulların iyileştirilmesiyle yaşam süresi uzamıştır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi yaşlanma sürecinin uzaması, yaşlılıkta bakıma muhtaçlık ve düşkünlük sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bundan başka, geniş aile yapısı çekirdek aile yapısına dönüşürken, modern kültür geleneksel kültüre egemen olmuştur. Bu süreçte erkek ve kadın çalışma hayatına yoğun ve aktif katılım göstermiş, yaşam pratikleri değişime uğramış ve boşanmalar artmıştır. Bilgi teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak yaşlı bireylerin statülerine kaynaklık eden geleneksel bilgi anlam ve değerini kaybetmiştir. Ayrıca teknoloji, özellikle gençler tarafından kontrol edilmeye başlanmış ve yaşlı bireylerin teknolojik ve toplumsal değişime beklenen ölçüde uyum sağlayamaması, toplumsal statülerini zayıflatmıştır (Özbolet, 2016, s. 55). Bununla birlikte yaşlılık döneminde temel ihtiyaçlarını karşılamayı, yalnızlık duygusuyla başa çıkmayı ve günlük işlerini yürütmeyi başarabilen bireylerin toplumsal statüsü, sorumluluklarıyla yakından ilişkili olarak istikrarını koruma eğilimindedir (Güngör, 2012, s. 178). Çünkü bu dönemde devam eden meşguliyetler, yaşlı bireylerin hayatı anlamlandırmalarına aracılık eden işlevsel roller üstlenmektedir.

4. Türkiye’de yaşlılık çalışmalarının dünü-bugünü: Tespit ve öneriler

Türkiye’de ‘yaşlı dostu’ kapsayıcı hizmetler her geçen gün artmaktadır. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün 2011 yılında; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kurularak, 2019 yılında, T.C. Cumhurbaşkanlığı himayelerinde I. Yaşlılık Şurası’nın düzenlenmesi, bu alanda umut verici adımların başında gelmektedir. Ayrıca, söz konusu bakanlığın yaşlılara yönelik; Yaşlı Bakım Hizmetleri, Yaşlı Yaşam Evi Projesi, Yaşlı Hizmet Merkezleri, Durum Tespit Çalışması, Aktif Yaşlanma Strateji Belgesi, Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı, Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu, Yaşlı Destek Programı (YADES) gibi alt başlıklarda toplayabileceğimiz hizmetler; ‘yaşlı dostu’ politikaların geç de olsa uygulamaya konulduğunun göstergesidir. Burada önemli olan yaşlı dostu hizmetlerin artmasıyla birlikte yaşlıların aktif yaşama ve böylece aktif yaşlanma sürecine katılmalarıdır. Çünkü yaşlı bireyleri kapsayan hizmetler ile aktif yaşlanma süreci arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır (Esendemir, 2019, s. 24-25). Bu bakış açısının yaşlanmaya dair toplumsal sonuçları; yaşlılığın evrensel bir olgu olarak algılanmasının yanı sıra; bireyler ve gruplar arasında güçlü bir bağ olarak görülmesidir. Yaşlanma sürecinin çağrıştırdığı ölüm korkusu, doğal bir durum olarak değerlendirilebilir; ancak korkularla başa çıkmanın yöntemi, onları yok saymaktan ziyade yaşamın gerçekliği içinde muhtemel sonuçlardan biri olarak kabul etmektir (Mowat, 2005, s. 10).

Yaşlılık ve yaş alma 60-65 yaş üstü bireylerle sınırlandırılmayacağı gibi, yaşlı bireyler de homojen sosyal gruplar olarak değerlendirilemez (Arun, 2017, s. 1). Yaşlı bireylerin ortalama dörtte birinin bir okuldan mezun olmadığı Türkiye’de; yine ortalama dörtte biri de herhangi bir işte çalışmamakta, dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminde yer almamaktadır. Evli erkekler, evli kadınlara nazaran daha da yaşlı durumundadır. Bu nedenle daha genç durumdaki

kadın eşlerin erkek eşlere kıyasla, yaşlılık bakımında öncelikli oldukları anlaşılmaktadır. İstatistiklere göre erkekler boşandıktan veya eşlerini kaybettikten sonra tekrar evlenirken, kadınlar genellikle böyle bir tercihte bulunmamaktadır. Yaşlanan kadınların büyük bir bölümü hayatını tek başına devam ettirmektedir. Gelir getirici bir işi olmayan kadınların çoğu ev kadını statüsüne sahip olduklarından, sosyal güvenlik sisteminde eşlerine bağımlıdır. Dolayısıyla kişisel gelirden yoksun kadınlar çoğunlukla yaşlı statüsündedir. Erkeklerle göre daha uzun ömürlü olan kadınların, yaşadıkları süredeki sağlık durumları iyi olmaktan uzaktır. Hâlihazırda, erkeklerin huzurevindeki sayıları kadınlara göre fazladır. Yine hem sürekli bakıma hem de huzurevine başvuran ve sırasını bekleyen kadınların sayısı, erkeklerle göre daha fazla durumdadır (Özmete & Hussein, 2017, s. 67).

Türkiye yaşlı bakım hizmetlerindeki kurumsallık; rehabilitasyon merkezleri, yaşlı bakım, yaşlı yaşam evi ve huzurevleriyle sınırlıdır. Rehabilitasyon ve yaşlı bakım merkezleri, huzurevleriyle aynı yerleşkeyi ya da binayı paylaşmaktadır. Huzurevi sakini bireylerin sağlığı bozulduğunda, bir başka kuruma transfer olamadıklarından; aynı yerleşkede, başka bir bölümde tasarlanmış rehabilitasyon ve yaşlı bakım merkezinde bakımları sağlanmaktadır. Gündüzlü bakımın yapıldığı yaşlı hizmet merkezleri kapatıldığından, yaşlı bireylere sağlanan hizmetlerde kayıplar yaşanmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı yasada ilk defa Belediyelere; yaşlı bireyleri korumak, yaşlı evleri yapmak ve yönetmek yükümlülüğüyle; farklı illerde güçsüzler yurdu, aceze evleri, huzurevi ve düşkünler evi adıyla yaşlılar için yatılı kuruluşlar açma yetkisi verilmiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nca 1966'da ilk huzurevi Konya'da, ikincisi ise Eskişehir'de faaliyete geçirilmiştir. Huzurevleri, toplumda; güçsüzlerin, yoksulların, kimsesizlerin kaldığı yerler olarak algılandığından, yaşlı bireylerin huzurevlerine yönelmesi yadırganan bir gerçekliktir. Bununla birlikte konuyla ilgili araştırmalar, yaşlı bireylerin huzurevlerinde sunulan bakım hizmetlerinden memnun olduklarını ve devletin verdiği güveni hissettiklerini göstermektedir (Özmete & Hussein, 2017, s. 67-68). Bu durum, 'yaşlı dostu' bireylerin ve toplulukların; yaşlıları hayata aktif katılıma sevk etme konusunda etkin rol oynadıklarını göstermektedir (Esendemir, 2019, s. 24-25).

Ülkemizde evde bakım hizmetlerinin; özellikle kız çocuklar, kadın eşler ve gelinler eliyle sağlanması, engelli ve yaşlı bakımının kültürümüze özgü gerçekliğini oluşturmaktadır. Birçok kişi ailesinde yaşlısına baktığından, çoğu zaman kendi hayatına gereken önemi veremeyerek hem kurumsal destek hem de öteki aile üyelerinden destek ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bu nedenle evde bakım desteği son derece önemli hâle gelmektedir. Diğer taraftan, yaşlı yakınlarının psiko-sosyal açıdan desteklenmesi ve kendilerine "dinlenme evlerinin" sağlanması; bakım hizmeti verenler için yaşam kalitesini iyileştirici adımlar olacaktır. Türkiye'de bakım sigorta sistemi bulunmadığından, yaşlılık dönemindeki bakımın finanse edilmesi, sosyal güvenlik prim sisteminin haricinde mümkün değildir. Hem işverenler hem de çalışan gruplar; bu durumla ilgili uygulamalara çekinceyle yaklaşmaktadır. Yine bakım finansmanına acilen çözüm getirilmelidir. Ülkemiz gerçekliğinde, yaşlı bireylere yönelen az sayıdaki hizmetlerde; yaşlılar ve toplum, yeterli derecede bilgi sahibi değildir. Bu sebeple toplumdaki farkındalığın oluşturulmasında ve bilgilendirmenin yapılmasında, hizmetlerin sunumu önemlidir. Yaşlanma ve yaşlılık sadece yaşlı bakımının ve yaşlılık döneminin konu edildiği bir sınırlamaya tabi değildir. Bu sebeple, hizmetler planlanırken ve sunulurken; yaşam dönemi yaklaşımından hareketle, önleyici ve koruyucu toplumsal hizmetler kapsamına dikkat çeken anlayışların geliştirilmesi bir ihtiyaçtır (Özmete & Hussein, 2017, s. 69). Aksi takdirde sadece yaşlı bireylerle ilişkilendirilen bulgularla, yaşlılık sürecinin belirli bir anında tespit edilen sorunlara çözüm getirilebilir (Arun, 2017, s. 1). Bu çerçevede, I. Yaşlılık Şûrası Sonuç Bildirgesi'nden (2019) hareketle, ülkemizdeki yaşlılık sorunlarının çözümüne ilişkin aşağıdaki önerilerin öncelikle dikkate alınması gerekir.

Rehabilitasyon ve tedavi hizmetlerinin yaygınlaştırılması ile yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini iyileştirecek çalışmalar yapılarak, yaşlılık döneminde sıklık gösteren kronik

hastalıklar önlenmelidir. Yaşlı bireylere fiziksel aktivite ve beslenmeyi kapsayıcı davranışlar kazandırılarak, aktif yaşlanmanın psiko-sosyal esenlik hali geliştirilmelidir. Yaşlanma döneminin biyo-psiko-sosyal veya sağlıklı yaşamı engelleyici durumlarına karşı planlama yapılarak, yaşlı bireylerin sosyal hayata katılımları sağlanmalıdır. Sivil topluma katılım, sosyal içerme ve gönüllülük konularındaki sorunlar araştırılarak, çözüm odaklı politikaların tespiti gerçekleştirilmelidir. Yaşlı bireylerin bağımsız yaşamları desteklenerek, öğrenme fırsatları hayat boyunca sürdürülmeli; aktif yaşlanma yetenekleri geliştirilerek desteklenmelidir.

Yaşlı bireylerin sosyal hayattaki etkinliklerinin artırılmasında dijital uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır. Kamuya açık alanlar daha erişilir duruma getirilerek, kuşaklararası dayanışmayı destekleyici faaliyetler planlanmalıdır. Dijital yetkinlikleri yeni teknolojilerle uyumlu hâle getirilerek; psikolojik, kültürel, sosyal, maddi ve manevi esenlikleri korunmalı, sosyal hayattaki katılımları planlanarak desteklenmelidir. Toplumun kültürel, ekonomik, sosyal şartlarından hareketle, elverişli finansman modelleri yoluyla güvenceli bakım sistemleri oluşturulmalıdır. Güvenceli bakım sistemleriyle sosyal ve sağlık bakımlarının tümleşik planda ve uzun vadeli sunumu gerçekleştirilmelidir. Bakım hizmetleri için uzun vadeli kriterlerden faydalanma, ihtiyaç tanımı, günlük yaşam aktivitelerinde bakıma muhtaçlık; evde ve kurumsal bakım hizmetleri yönlendirmesinde belirlenmelidir. Bakım hizmet standartları, hizmetin sunulma niteliğindeki ödemeye ilişkilendirilerek, bu hizmetlerin sunumunu gerçekleştiren personellerdeki yeterlik, nicelik ve nitelik bakımından artırılmalıdır. Psiko-sosyal destek, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri yaşlı bireylere bakım sağlayan aileler için getirilmelidir. Evde bakım hizmetleri, milli ve yerli teknolojilerin sektöre bağlı gelişiminde desteklenerek, yaşlı bakım teknolojileri kullanılmalıdır.

Rehabilitasyon turizmi geliştirilerek yaşlı bakım çalışmaları sürdürülmeli, her bölgedeki yaşlı dostu kentler yaklaşımıyla, gönül belediyeciliği yaygınlaştırılmalıdır. Yaşlı bireylere verilen hizmetler daha da aktifleştirilerek erişim kolaylaştırılmalı, yerel yönetimler bazında topluma katılımları desteklenerek, ilgili çalışmalar teşvik edilmelidir. Yaşlı bireyler kırılğan bir grup olduklarından kendilerine yönelik pozitif uygulamalar insan hakları çerçevesinde desteklenerek, bu uygulamalardan yararlanmaları sağlanmalıdır. Yaşlı ayrımcılığı, istismarı ve ihmalıyla ilgili kamusal farkındalığı artırıcı çalışmalar yürütülerek, yaşlı haklarını iyileştirecek mevzuat çalışmaları planlanmalıdır.

Yaşlı iş gücü istihdamı geliştirilerek desteklenmeli, iş gücü piyasası tarafından talep edilen becerileri koruyucu ve kazandırıcı programlar uygulanmalıdır. Yaşlı iş gücünün aktif çalışma hayatındaki uzun vadeli verimliliği, yüksek derecedeki katılımı, özel hizmet ve uygulamalarla daha nitelikli hâle getirilmelidir. Tüketici ve üretici olarak her geçen gün sayılarında artış olan yaşlı bireyler “gümüş ekonomi” ölçeğinde, yoksullukla mücadelenin ve gelir güvenliğinin kapsamıyla değerlendirilmelidir.

Yaşlı bireyler, gençlere göre dünyadaki kalıcılık süreleri daha uzun olduğu için gelecek kuşakların tanık olamayacağı ve anlamakta zorlanabileceği tecrübeler yaşamışlardır. Dolayısıyla onların bize; saygıyı, görgü kurallarını, gelenekleri, takdir etmeyi ve yaşam deneyimlerini nasıl kabul edip bunlarla başa çıkılacağını aktarma potansiyelleri yüksektir (Kaur vd., 2015, s. 1049). İnsan haklarını temellendirecek toplumsal politikalar; yaşlı bireylerin problemlerinin giderilmesinde, yaşlanma sürecindeki rollerinin etkinleşmesinde ve toplumun sosyal yapılarının iyileştirilmesinde başarıyı olası hâle getirecektir. Bununla birlikte yaşlanma süreçlerinde; sosyal güvenlik uygulamalarını, yaşam standartlarını ve gelecek kaygısını bertaraf edecek yapıda düzenlenmelidir. Başka bir deyişle, nicel ve nitel veriler; en azından, yaşlı bireylerin sosyoekonomik düzeylerini, yaşlıların toplumsal asgari hayat standartlarını sağlayacak göstergede olmalıdır. Başka disiplinler ölçeğinde veri zenginliği oluşturmak, gerontolojik araştırmalarda önemli iyileştirmeler sağlayacaktır (Alptekin, 2011, s. 13-14).

Sonuç

İnsanın yaşam sırrını idrak etmeye çalıştığı deneyimler süreci olarak yaşlanma, doğru değerlendirildiğinde insanı pek çok açıdan geliştirecek fırsatlar sunar. Tecrübeleri, görgüleri ve bilgileriyle, geçmiş ve gelecek arasında köprü kuran yaşlı bireyler; değer aktarımında oynadıkları aktif rolle, geçmişimizi ya da kültürel hafızamızı taşırlar. Yaşlılık olgusuna bu perspektiften bakan bir yaklaşım hem yaşlı bireylere hem de onlara bakım hizmeti sunan kişi ve kuruluşlara, yaşlanma sürecini anlamlandırma ve buna uygun politikalar geliştirme imkânı sunabilir. Yaşlı bireylerle ilgili çalışmaların problem merkezli yaklaşımlarla çözümlendiği Türkiye’de, yaşlılık olgusu yerine genellikle yaşlı bireyler ele alınmaktadır. Hâlbuki bireylerle ilgili yaşlılık ve yaşlanma çalışmalarının, kolayca belirlenmiş kronolojik yaş üzerinde yapılamayacağı açıktır. Dolayısıyla yaşlılık ve yaşlanma çalışmaları sadece 60-65 yaş üstü bireylere odaklanmamalıdır. 65 yaş üzerindeki kadınlarla ilgili çalışmalar, yaşlı kadınlarda üçte birlik oranın okuryazar olmadığını göstermektedir. Bu verinin kullanımı, yaşlı kadınlardaki eğitim düzeyinin düşüklüğünden hareketle politikalar üretilmesini; dolayısıyla yaşlılık ve yaşlanma çalışmalarının dezavantajlı kesimlerin yaşam seyrinde ele alınmasını beraberinde getirmektedir. Hâlbuki hayatın erken dönemlerinde ortaya çıkan eşitsizlikler ileri yaşlar için de bir mirastır. Yaşlı bireyler; yekpare, homojen özellikler gösteren sosyal gruplar ya da 65 yaşa ulaştıklarında, birdenbire, kimi yeteneklerini kaybetmiş kişilerden oluşmaz. Buna benzer verilerle donatılan çalışmalarda, yaşlı bireyler; açıkça ya da dolaylı olarak, yaşam koşulları bakımından homojen, aynı tarzda hareket eden, birbirine benzeşik ve ortak çıkarların tektipleştirdiği bireyler olarak algılanmaktadır. Bu algılama biçimi, toplumsal dokuyu domine eden olguları görmeyi zorlaştırdığı için yaşlılık sosyolojisinde büyük bir yanılgıyı temsil eder.

Yukarıdaki tartışmalar bağlamında ülkemizdeki yaşlılık algısını ele aldığımızda; tüm dünyada artış gösteren ageism (yaşçılık) yaklaşımının/uygulamalarının değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Yaşlılık algısında yönlendirici olan yazılı ve görsel medya dili; aktif yaşlanmada, yaşlıların algılamasında engel teşkil edici özellikte olabilmektedir. Bilhassa yaşlı bireylerin karikatürlerde sorunlu ve çirkin şekilde sunumu söz konusu algıyı etkilemektedir. Teknolojideki hızlı ilerlemeyle birlikte aile içi ve kuşaklararası iletişimin boyutları farklılık kazanarak; ailenin yapısındaki değişimin büyüklüğü dahi kendini göstermektedir. Kentleşme olgusu ile birlikte geniş ailenin çekirdek aileye geçişi hız kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle, nine/dede ile torunların birlikte yaşadıkları aileler; yerlerini yalnızca anne/baba ile çocukların yaşadıkları ailelere dönüşmeye başlamıştır. Bu durum da mekânın farklılaşması ile birlikte aynı soydan gelen bireyleri birbirlerine yabancılaştırmıştır. Aktif yaşlanma karşısında engel teşkil eden yabancılaşma ise sosyal izolasyon ve yalnızlaşmaya yol açan bir nitelik kazanmıştır. Yaşlı bireylere bakışı etkileyen bir diğer husus, insanların eğitim düzeyidir. Bununla birlikte, yaşlılık algısının, eğitim düzeyinin kırsal kesime nazaran yüksek olduğu kentlerde çok daha pozitif düzeyde olduğu iddiası zordur. Esasen eğitim düzeyi, yaşlılık algısı ve yaşlıların aktif yaşama katılmalarında tek başına yeterli değildir. Topyekûn bir sosyal kalkınmada eğitimin; toplumun farklı bileşenleri olan kültür, din, sosyoekonomik durum ile birlikte bir araç olması gerekmektedir. Sosyal içermenin arz ettiği önem, bu nedenle büyüktür. Yaşlı bireylerin aktifleşmelerinin sağlanması, her katmandaki toplumsal katılımları yoluyla. Dolayısıyla, kentlerin ‘yaşlı dostu’ olarak planlanması yanında ‘topluluklar dostu’ olması da gereklidir. Çünkü yaşlının toplumsal hayatındaki birçok mesele, kentteki bireyler ve bağlı buldukları topluluklarla ilişkilidir. Yaşlıların istihdamının ve aktifleşmesinin sağlanması için gümüş ekonominin geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak, iş bulmanın belirli bir yaştan sonraki güçlüğünü de kabul etmek gereklidir. Zira, gençleri daha üretken olarak değerlendiren iş dünyası; onların istihdamını da öncelikli görmektedir. Emeklilik ile birlikte yapılabilecek işler kategorisi, daha çok yaşlı bireylerin aktif yaşlanmalarında gönüllü işler olarak değerlendirilmektedir. Temel varsayım, yaşlanmanın birey ve toplum için sosyal faydaları ve yaratıcı fırsatları olduğu ve bu faydaların kabul edilmesi ve kullanılması gerektiğidir.

Disiplinler arası bir alan olan yaşlılık olgusu ve yaşlanma süreçleri, sadece belirli bir yaş kategorisindeki kişilerle sınırlandırılmamalıdır. Nitekim değişen yaşam koşulları; sosyal ilişkiler, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetleri harcamaları, yaşam kalite ve seviyesi, yoksulluk, üretimin gücü, genç kuşakların eğitimi, bilgi kullanımı ve temsili, gelir dağılımı ve nüfusun yenilenmesi konularında yaşlılık çalışmalarının önemini her geçen gün artırmaktadır.

Kaynakça

- Ak, M. (2016). Yaşlılık olgusu üzerine uygulamalı bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1019-1028.
- Aközer, M., Nuhurat, C. & Say, Ş. (2011). Türkiye’de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Aile ve Toplum*, 7(27), 103-128.
- Alptekin, D. (2011). Gerontososyoloji ekseninde yaşlılık sürecinin sosyo-ekonomik boyutları. *Yardım ve Dayanışma*, 2(3), 7-15.
- Arslan, M. (2009). Geleneksellik ve yaşlı dindarlığı: Taşrada sosyal hizmet alamayan yaşlıların dindarlık durumları üzerine uygulamalı bir inceleme. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2(2), 112-125.
- Arun, Ö. (2017). Senex’le tanışmak: Yaşlılık çalışmaları için düşününsel bir alan. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1, 1-3.
- Arun, Ö. (2018a). Arayışlar: Türkiye’nin yaşlanma serüveni. Ö. Arun (Ed.), *Yaşlanmayı aşmak* (s. 7-20) içinde. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Arun, Ö. (2018b). Türkiye’de yaşlanmak: Bir armağan ya da lanet! Ö. Arun (Ed.), *Yaşlanmayı aşmak* (s. 23-52) içinde. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aslan, D., Koç, E. & Çolaklar, M. (2018). Yaşlıların sağlık/hastalık durumlarının toplum sağlığı açısından değerlendirilmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 29-48.
- Aydemir, B. & Kılıç, S. N. (2017). Dünyada ve Türkiye’de üçüncü yaş turizmi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 18-28.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Baran, A. G. (2011). Yaşlılığın sosyal boyutu. Y. K. Gökçe (Ed.), *Yaşlanmak ayrıcalıktır*. Ankara: GEBAM, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ. & Alpay, A. (2019). Yaşlılık döneminde dini yönelimler: Literatür Eksenli bir değerlendirme. 2. *Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi: Bildiri Kitabı*. 4-6 Ekim 2019, Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi Yerleşkesi, 669-682.
- Çapcıoğlu, İ. & Bilgin, Ö. (2011). Yaşlılara yönelik sosyal hizmet uygulamaları bağlamında yaşlılık-din ilişkisinin tarihsel gelişimi ve ülkemizdeki durumu üzerine. *EKEV Akademi Dergisi*, 15(47), 103-112.
- Dağlı, Y. (2018). *Yaşlılığa hazır mıyız?* (1.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Erol, P. Ö. (2016). Türkiye’de yaşlanma sosyolojisi alanında yapılan çalışmalara dair kısa bir değerlendirme. *Sosyolojisi Dergisi*, 1, 157-166.
- Esendemir, Ş. (2016). Türkiye’de yerinde yaşlanma ve mekân gerontolojisinin temel parametreleri. *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 411-429.
- Esendemir, Ş. (2019). Kentteki yaşlılık algısının aktif yaşlanma üzerindeki etkisi. 1. *Uluslararası Aktif Yaşlanma ve Kuşaklar Arası Dayanışma Kongresi: Tam ve Özet Metin Kitabı*. 14 Mart 2019, İstanbul, 22-27.
- Güngör, Ö. (2012). Yaşlılar için cami temelli sosyal/dini hizmetler. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 161-188.
- Gürsu, O. & Ay, Y. (2018). Din, manevi iyi oluş ve yaşlılık. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 1176-1190.

- Horozcu, Ü. (2010). Tecrübî araştırmalar ışığında dindarlık ve maneviyat ile ruhsal ve bedensel sağlık arasındaki ilişki. *Milel ve Nihal*, 7(1), 209-240.
- Kankaya, H. & Karadakovan, A. (2017). Yaşlı bireylerde günlük yaşam aktivite düzeylerinin yaşam kalitesi ve yaşam doyumuna etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 21-29.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 67-88.
- Kaur, H., Kaur, H. & Venkateshan, M. (2015). Factors determining family support and quality of life of elderly population. *International Journal of Medical Science and Public Health*, 4(8), 1049-1053.
- Kurt, G., Beyaztaş, F. Y. & Erkol, Z. (2010). Yaşlıların sorunları ve yaşam memnuniyeti. *Adli Tıp Dergisi*, 24(2), 32-39.
- Lassen, A. J. & Moreira, T. (2014). Unmaking old age: Political and cognitive formats of active ageing. *Journal of Aging Studies*, 30, 33-46.
- Mersin, S., Demiralp, M. & z, F. (2018). Yaşlı bireylerin kendilerine ve yaşamlarına ilişkin öz değerlendirmeleri. *Sosyal Politika alışmaları Dergisi*, 18(40), 135-155.
- Mowat, H. (2005). Ageing, spirituality and health. *Scottish Journal of Healthcare Chaplaincy*, 8(1), 7-12.
- Müftüler, H. G. (2018). Yaşlılar açısından yaşlılık gerçeği. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-129.
- zbolat, A. (2016). Beşikten mezara: Yaşlılığın sosyolojisi ve din: Adana rneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 53-76.
- Özer, M. & Karabulut, . . (2003). Yaşlılarda yaşam doyumunu. *Geriatrici*, 6(2), 72-74.
- Özmete, E. (2016). Yaşlı bakımı işinin psiko-sosyal riski: Kurumsal yaşlı bakımında çalışanların stres nedenlerinin, tükenmişlik ve iş tatmini düzeylerinin değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 243-264.
- Özmete, E. & Hussein, S. (2017). Türkiye’de yaşlı bakımına ilişkin beklentiler: kanıtlara dayalı tespitler. *Türkiye’de Yaşlı Bakım Hizmetleri Raporu: Avrupa’dan En İyi Uygulama rnekleri ve Türkiye İçin Bir Model Tasarımı*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal İçerme Politikaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Artırılması Projesi, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s. 60-69.
- şentürk, . (2018). *Yaşlılık sosyolojisi: Yaşlılığın toplumsal yörüngeleri* (1.Baskı). Bursa: Dora Basım-Yayın.
- Top, F. ., Saraç, A. & Yaşar, G. (2010). Huzurevinde yaşayan bireylerde depresyon düzeyi, ölüm kaygısı ve günlük yaşam işlevlerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 13(1), 14-22.
- Tufan, İ. & Yazıcı, S. (2009). Yaşlılıkta kuşaklararası ilişkiler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 47-52.
- Yaşlılık şrası. (2019). *I. Yaşlılık şrası Sonuç Bildirgesi*. T.C. Aile, alışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 20-22 şubat 2019, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kongre ve Kültür Merkezi-Greenpark Hotel, Ankara.
- Yıldırım, F., Puruuoğlu, E., Abukan, B., ztaş, D. & Arıkan, E. S. (2018). Türkiye’de kırsal alanda aktif yaşlanmanın belirleyicisi olarak ‘‘Sosyal Hizmetler’’. *Social Sciences Studies Journal*, 4(21), 3141-3151.